

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ШУЛЬЖУК ТАРАС РОМАНОВИЧ

УДК 347.73

ХОЛДИНГИ ЯК СУБ'ЄКТИ ПОДАТКОВОГО ПРАВА

12.00.07 “Адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право”

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2019

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі фінансового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент **Білінський Дмитро Олександрович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри фінансового права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент **Хохуляк В'ячеслав Віссаріонович**, Верховний Суд, суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду;

кандидат юридичних наук **Усенко Євгенія Андріївна**, Академія праці, соціальних відносин і туризму, старший викладач кафедри конституційного, адміністративного і господарського права.

Захист відбудеться “25” червня 2019 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можливо ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а.

Автореферат розіслано: “ _____ ” _____ 2019 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Макроекономічна глобалізація породжує необхідність пошуків оптимальної правової моделі співіснування національного та іноземного капіталів у межах національного законодавчо-правового простору. Локалізація капіталомістких суб'єктів господарювання можлива за умови забезпечення їхніх інтересів, зокрема у вигляді прозорості та зрозумілої системи справляння податків та зборів. У цьому сенсі податкові процедури є цариною публічного інтересу, який вимагає стабільності акумулювання надходжень до державних та місцевих бюджетів, у тому числі шляхом ефективного функціонування податкових процедур.

Міжнародна та вітчизняна практика господарювання засвідчує, що найбільш ефективною правовою формулою перерозподілу власності є побудова корпоративної структури у формі холдингу – високоорганізованої групи материнської та дочірніх підприємств, яка забезпечує системність ведення бізнесу та оперативність прийняття рішень щодо перерозподілу диверсифікованих форм власності в межах цілісної корпоративної структури. Важливого значення у цьому зв'язку набувають питання щодо податково-правового регулювання холдингів водночас і як суб'єктів податкового права, і як специфічних учасників податкових правовідносин. Аналіз вітчизняного податкового законодавства засвідчив відсутність системного регулювання податкових процедур у відношенні організованих груп юридичних осіб-платників податків, оскільки нормативне регулювання у сфері податків та зборів не відображає особливості взаємозв'язків між платниками податків, які є учасниками високоорганізованого об'єднання у формі холдингу, що залишає їх поза нормативним впливом. Як наслідок дійсні законодавчі гарантії податково-правового регулювання діяльності холдингів не можуть забезпечити дотримання приватних інтересів платників податків, які є учасниками холдингу, оскільки питання правового статусу холдингу саме як високоорганізованої групи платників податків у межах податкового права залишається не визначеним.

Викладене засвідчує відсутність законодавчих гарантій діяльності холдингових утворень, оскільки замість формування підвалин для продуктивної співпраці з приватними інтересами, публічні інтереси переважно забезпечуються заходами примусу та посиленого контролю. Узгодження ж правового статусу холдингів у межах податкового права дозволить обернути протистояння публічних та приватних інтересів на користь формування структурованої нормативної моделі справляння податків та зборів у контексті діяльності холдингів як суб'єктів податкового права.

Аналіз стану наукової розробки податково-правового статусу холдингів засвідчив багатоаспектність цього правового явища, що зумовило необхідність дослідження наукового

надбання як в галузі господарського, так і податкового права.

У галузі господарського права заслуговують на увагу праці І. В. Лукач, Т. Келлера, К. Я. Портной, Г. В. Пронської, Г. В. Уманців, І. С. Шиткіної та ін., у яких з'ясовувалися різні аспекти правового статусу холдингів.

Потужний вплив на дослідження та розробку правового статусу юридичних осіб як суб'єктів податкового права здійснили й фундаментальні праці вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема Я. О. Берназюка, А. В. Бризгаліна, Д. В. Вінницького, Л. К. Воронової, О. Ю. Грачової, О. М. Грибановського, О. О. Дмитрик, С. В. Запольського, В. В. Ковальова, Ю. О. Крохіної, І. Є. Криницького, М. П. Кучерявенка, Н. Ю. Онищук, Л. П. Павлова, С. Г. Пепеляєва, М. О. Перепелиці, І. С. Поліщук, Є. В. Порохова, Ю. А. Ровінського, П. С. Пацурківського, Н. Ю. Пришви, Д. М. Серебрянського, Н. О. Фомінової, Н. І. Хімичевої, О. І. Худякова, С. Д. Ципкіна, О. В. Щербанюк, Д. Ф. Щокіна та ін.

Наявність значної кількості розробок створює передумови для формування потужного наукового фундаменту для розв'язання проблеми податкового статусу холдингів як суб'єктів податкового права. Втім проблематика юридичної локалізації холдингів саме як високоорганізованої групи платників податків в межах податкового права залишається не розв'язаною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі фінансового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого відповідно до цільової комплексної програми “Проблеми правового забезпечення справляння податків та зборів в Україні” (номер державної реєстрації 0111U000965).

Тема кандидатської дисертації затверджена на засіданні вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 3 від 21 листопада 2017 року).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у поглибленні наукового розуміння та комплексній розробці теоретико-практичних положень податково-правового статусу холдингів як суб'єктів податкового права, а також у системному удосконаленні положень податкового законодавства, які унормовують процедури оподаткування внутрішнього організованих груп материнських та дочірніх підприємств.

Визначена мета потребує розв'язання таких завдань:

- проаналізувати сучасний стан правового базису діяльності холдингових компаній та дочірніх підприємств у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, присвяченій дослідженню правової природи та історії холдингових компаній;

- встановити сутнісні ознаки холдингів як комплексного правового явища та визначити системоутворювальні ознаки холдингових правовідносин.

- з'ясувати поняттєве наповнення дефініції “холдинг” у контексті національної податкової

системи;

- визначити юридичну локалізацію холдингу як високоорганізованої групи платників податків у межах податкового права;

- надати оцінку порядку оподаткування материнських та дочірніх компаній з податку на прибуток підприємств, схарактеризувавши особливості оподаткування холдингу як організованої системи платників податків;

- виокремити особливості податкового обліку холдингових компаній та дочірніх підприємств як платників податків та розглянути доцільність внесення змін до податкового законодавства з метою розв'язання проблеми правового статусу холдингів у межах податкового права;

- визначити найбільш оптимальні форми системного оподаткування холдингів як організованої системи платників податків;

- запропонувати системне удосконалення норм податкового законодавства у контексті комплексного оподаткування холдингів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі правового регулювання порядку оподаткування холдингів.

Предметом дослідження є холдинги як суб'єкти податкового права.

Методи дослідження. Методологічний фундамент дисертації становить сукупність загальних і спеціальних методів наукового пізнання, використання яких у взаємозв'язку дозволило досягти поставленої мети й забезпечити повноту і всебічність вивчення, осмислення предмета дослідження, наукову достовірність і переконливість отриманих результатів.

У дисертації застосовано такі загальнонаукові методи: аналіз і синтез, індукція і дедукція. У роботі також застосовано спеціальні методи пізнання: історико-правовий, системно-правовий, порівняльно-правовий, теоретико-прогностичний. Застосування історико-правового методу дає можливість простежити еволюцію правових норм, які регулюють процес оподаткування холдингів (підрозділи 1.1, 1.2 та 2.3). Використання системно-правового методу уможливило розглядати об'єкт дослідження як системи, що складається з частин, які взаємодіють між собою (підрозділи 1.3, 2.1, 2.3). Застосування порівняльно-правового методу дозволяє встановити загальні та специфічні особливості оподаткування холдингів в межах національного та міжнародного законодавства (підрозділ 1.2, 2.2 та 2.3). Використання теоретико-прогностичного методу дозволило сформулювати пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення вітчизняного податкового законодавства опираючись на системний підхід правового регулювання порядку оподаткування холдингів. (підрозділ 1.1, 2.1 та 2.3).

Наукова новизна отриманих результатів. Презентована робота є одним із перших в українській правовій науці досліджень, присвячених розробці теоретико-практичних положень

стосовно правового статусу холдингу у межах податкового права як високоорганізованої групи платників податків. На підставі здійсненого дослідження сформульовано висновки, які мають наукову новизну та практичне значення у контексті репрезентованої теми.

Уперше:

- обґрунтовано висновок про доцільність розгляду холдингу як повноцінного суб'єкта податкового права, попри відсутність організаційно-правової форми холдингу як об'єднання підприємств, що не позбавляє можливості позиціонувати організовану групу материнських та дочірніх підприємств як умовно неподільну економічну одиницю та доводить правосуб'єктну спроможність холдингу як в межах податкового права, так і в межах податкових правовідносин;

- доведено можливість існування холдингу як правосуб'єктного учасника податкових правовідносин, в силу юридичної допустимості консолідації податкового обов'язку, що уможливорює впровадження податкової консолідації для організованих груп материнських та дочірніх підприємств (консолідація податкового обов'язку полягає у наділенні податковою правосуб'єктністю головну материнську (холдингову) компанію, яка діє одночасно як орган управління консолідованого утворення і як уповноважений представник консолідованого платника податку, який забезпечує виконання податкового обов'язку);

- запропоновано доповнити статтю 14 Податкового кодексу України терміном “холдинг”, під яким слід розуміти групу материнської (холдингової) компанії та дочірніх підприємств, яка заснована на засадах юридичної, фінансової та організаційної єдності учасників групи, пов'язаних між собою відносинами економічної залежності у формі участі у статутному капіталі та/або корпоративного домінування в органах управління, що обумовлено необхідністю виокремлення холдингів з-поміж загального кола платників податків з урахуванням особливостей його корпоративної структури та з метою ефективного оподаткування капіталомістких груп платників податків.

Удосконалено:

- зміст поняття “холдинг” як узагальнювального поняттєвого знаменника для окреслення групи підприємств у складі материнської (холдингової) компанії та дочірніх підприємств, що вмотивовують такі тези: 1) множина материнської компанії та дочірніх підприємств - це не випадкова сукупність елементів, а цілісна та структурована система платників податків, яка дозволяє розглядати множину елементів як єдиний неподільний суб'єкт – холдинг; 2) холдинг як організована система материнської (холдингової) компанії та дочірніх підприємств дозволяє передбачити випадки існування субхолдингів – підприємств, які є одночасно материнським підприємством стосовно дочірніх йому компаній, та дочірнім підприємством головної материнської компанії; 3) холдинг апріорі є системою пов'язаних платників податків, що виключає потребу в постійній об'єктивізації таких зв'язків та презюмує їхнє існування;

- сутнісний зміст холдингових правовідносин з позицій оподаткування системи материнських та дочірніх підприємств, зокрема запропоновано пов'язувати холдингові правовідносини не лише з поняттями “контроль” та “управління”, але й з взаємною інтегрованістю материнських та дочірніх підприємств як платників податків в межах холдингової системи (така ознака забезпечує стійкість холдингової утворення не лише як формально пов'язаних осіб, але і як логічно узгодженої структури платників податків з чітким вектором корпоративної та облікової політики);

- позиції щодо характеристики податкової консолідації у контексті високоорганізованих груп платників податків, зокрема: 1) податкова консолідація оптимізує процедури адміністрування високоорганізованих груп платників податків, оскільки обов'язок ведення податкового обліку та подання звітності покладається на одного учасника консолідованого платника; 2) консолідація податкового обов'язку дозволяє врахувати доходи та збитки окремих учасників консолідованої групи в зведеному фінансовому балансі; 3) питання економічної обґрунтованості операцій всередині групи втрачають свою актуальність, оскільки важливими є об'єкти оподаткування, а не власне процес господарювання; 4) консолідація податкового обов'язку локалізує проблему використання методу “тонкої капіталізації” та трансферного ціноутворення всередині групи.

Набули подальшого розвитку:

- положення щодо характеристики податкової правосуб'єктності складних груп юридичних осіб, які позиціонуються як єдине економічне ціле, сутнісними ознаками яких є: 1) множина учасників; 2) структурованість зв'язків між елементами системи; 3) єдність та нероздільність діяльності учасників організації; 4) наявність адміністративного центру, що здійснює представництво організації та відповідальний за прийняття рішень; 5) спільна майнова основа господарювання; 6) солідарна відповідальність усіх учасників організації;

- підходи сплати податку на прибуток підприємств в межах холдингової структури та визначено методи, якими послуговується холдинг для переміщення власності, зокрема: 1) внесення коштів/майна до статутного капіталу дочірніх підприємств; 2) взаємного фінансування учасників холдингу у формі поворотної та безповоротної фінансової допомоги; 3) фінансування дочірніх підприємств з метою капіталізації боргових зобов'язання; 4) “тонка капіталізація”; 5) трансфертне ціноутворення;

- позиції щодо правового змісту міжнародної податкової конкуренції як впорядкованої системи заходів щодо встановлення ефективних та зрозумілих правил оподаткування капіталу в межах національного економічного простору, позитивними рисами якої визначено: 1) визначення недоліків правового регулювання національних податкових процедур; 2) можливість рецепції податкових механізмів інших держав; 3) прогнозування векторів розвитку глобальної податкової політики та місце національної податкової системи у межах такого процесу.

Практичне значення одержаних результатів. Репрезентоване дисертаційне дослідження має як теоретичну цінність, так і практичне значення. Отримані результати та запропоновані висновки можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – для подальшого опрацювання напрямів розвитку податкової системи України;
- у правотворчості – під час розробки законопроектів про внесення змін до Податкового кодексу України та інших актів фінансового законодавства у контексті оподаткування материнських та дочірніх підприємств;
- у практичній діяльності – на науково-методичних семінарах із проблем застосування податкового законодавства;
- у навчальному процесі – при підготовці навчальних та навчально-методичних посібників з дисциплін “Фінансове право”, “Податкове право”, а також під час викладання останніх у закладах вищої освіти.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію виконано та обговорено на засіданні кафедри фінансового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Основні наукові положення, висновки та практичні рекомендації, представлені у дисертаційному дослідженні, викладено у доповідях на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях: Міжнародна науково-практична конференція “Вороновські читання (Фінансове право : сучасний стан та перспективи)” (5 жовтня 2016 р., м. Київ); Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів, науковців та молодих вчених “Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства” (18 листопада 2017 р, м. Харків); Міжнародна науково-практична конференція “Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалізації та перспективи” (9-10 березня 2018 р, м. Київ); Міжнародна науково-практичної конференції “Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні” (27-28 квітня 2018 р., м. Запоріжжя).

Публікації. Основні наукові положення та висновки дисертації відображено у 10 публікаціях (п’яти наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, і тезах п’яти доповідей на науково-практичних конференціях).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що об’єднують шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (184 найменування) та додатку. Загальний обсяг дисертації – 187 сторінок, з яких основного тексту – 167 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір та актуальність теми дослідження, її зв’язок з науковими програмами, визначено ступінь її наукової розробки, об’єкт, предмет, мету й завдання щодо її

досягнення; наведено аргументи щодо наукової новизни дослідження, сформульовано його методологічну та науково-теоретичну основу; зазначено теоретичне та практичне значення положень роботи, які виносяться на захист; наведено інформацію про їх апробацію; названо публікації за темою дисертації.

Розділ перший “Податково-правовий статус холдингів як суб’єктів податкового права” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. *“Правовий статус холдингів: вітчизняний та міжнародний аспект”* автор досліджує історію виникнення холдингів, аналізує поняттєво-категорійний апарат, яким послуговуються у наукових колах для характеристики правової природи холдингу.

Аналіз наукових розвідок та напрацювань засвідчив, що холдинги виникли на території США в кінці XIX ст. на підставі прийняття антитрестового акту, відомого як “Закон Шермана”, який визначав незаконний статус трестів. Холдингові компанії були новою організаційно-правовою формою ведення бізнесу, яка відповідала тенденціям індустріальної революції. Юридична модель холдингу не була відома плановій економіці радянського періоду, проте прообразами холдингів вважаємо картелі, синдикати та трести, останні були найбільш наближеними до класичного холдингу.

Логіко-порівняльний аналіз положень податкового та господарського законодавства засвідчив відсутність міжгалузевої уніфікації податкового та господарського права у контексті правового унормування понять “холдинг”, “холдингова компанія”, “дочірнє підприємство”, “материнська компанія”, “пов’язані особи”. Автор пропонує визначати холдинг як групу підприємств, до якої входить головна (материнська) компанія та дочірні підприємства, об’єднані за ознакою інтегрованості та обов’язкового існування контролю з боку материнської (холдингової) компанії над дочірнім підприємством. Закцентована увага на потребі усунення організаційно-правової форми холдингової компанії як публічного акціонерного товариства, на підставі вагомості змісту відносин “контролю” та “підпорядкування”, а не організаційно-правової форми їхнього вираження. Наголошено на тому, що: 1) холдинг завжди функціонує у складі материнської (холдингової) компанії, яка здійснює управління іншими суб’єктами господарювання (дочірніми підприємствами) на засадах взаємоінтегрованості учасників холдингу та існування відносин «контролю-підпорядкування», які мають майнове (дольова участь в статному капіталі) чи внутрішньо-організаційне підґрунтя (можливість прямого чи опосередкованого контролю органами управління); 2) створення холдингу передбачає контроль та управління головною компанією дочірніх підприємств з метою отримання прибутку. Виходячи з викладеного, поняття «холдингова компанія», «материнська компанія» та «головна компанія» позиціонуються як синонімічні терміни, які позначають одиничні, окремі елементи холдингу. В свою чергу холдинг є внутрішньо впорядкованою системою материнської компанії та дочірніх підприємств.

У підрозділі 1.2. “Дотримання балансу публічних та приватних інтересів при оподаткуванні холдингів” досліджено ефективність оподаткування холдингу залежно від законодавчого балансу публічних повноважень у сфері оподаткування, а також реалізації та захисту приватних інтересів. Ключовим чинником конкурентної боротьби за розміщення факторів виробництва є напрямок податкової політики держави, який слугує відображенням ставлення публічної влади до гарантій приватних інтересів. Суперечливість балансу публічних та приватних інтересів полягає у якомога більшому наповненні бюджету за мінімальних затрат та бажання платника максимально зменшити податковий тиск.

Автор наголошує на особливому змісті податкової конкуренції як показового індикатора балансу публічних та приватних інтересів. Зазначено, що формування вихідних принципів податкової системи обов’язково обумовлюють прямі чи опосередковані зв’язки між наслідками податкового регулювання та грошовими надходженнями до бюджетів, що дозволяє навести юридичну чіткість співвідношення публічних інтересів держави та приватних інтересів платників податків.

На підставі аналізу судової практики міжнародних та національних судових інстанцій аргументовано, що закріплення у податковому законодавстві будь-якого повноваження фіскального органу повинно супроводжуватись передбачливістю нормотворця у вигляді унормування механізму протидії для забезпечення прав платників податків. Зазначено, що межі допустимого розсуду фіскальних органів є одним із показових критеріїв зрілості та якості податкової системи, що забезпечує гарантування правомірних очікувань приватних інтересів передбачуваністю дій публічної влади.

У підрозділі 1.3 “Холдинг як консолідований платник податку” приділено увагу розв’язанню проблеми податково-правового статусу холдингів як суб’єктів податкового права. Акцентовано увагу на специфічних рисах податкової правосуб’єктності холдингу як цілісної, внутрішньо високоорганізованої групи платників податків.

Існування холдингу як стійкої високоорганізованої групи взаємоінтегрованих юридичних осіб вказує на об’єктивну потребу еволюційного переосмислення традиційного підходу до розуміння категорії “суб’єкт податкового права” та інституту платника податку. Складність порушеної проблеми полягає у тому, що на законодавчому рівні холдинг як група асоційованих підприємств не є самостійною юридичною особою, оскільки фактичною правосуб’єктністю наділені лише його елементи. Проаналізувавши відповідні наукові праці та положення законодавства, автор робить висновок, що подолання правосуб’єктної недостатності можливо здійснити лише за умови існування системи прав та обов’язків, які власне й обумовлюватимуть правовий статус холдингу як суб’єкта податкового права.

Здійснений аналіз норм податкового законодавства засвідчив, що у податково-правовому

сенсі існування холдингу (холдингової групи) як суб'єкта податкових правовідносин засноване на законодавчій можливості юридичної консолідації податкового обов'язку. Інтеграційна єдність учасників холдингового утворення дозволяє розглядати холдинг як єдину економічну одиницю, що визначає місце холдингів з-поміж суб'єктів податкового права. При цьому правосуб'єктність холдингу полягає в тому, щоб розглядати групу холдингової компанії та дочірніх підприємств як умовно неподільний суб'єкт правовідносин, з тим застереженням, що в межах одного виду правовідносин правосуб'єктним є власне холдинг, а в інших правовідносинах правосуб'єктними можуть бути лише учасники холдингу. У зв'язку з цим автор вважає допустимим визнання холдингів різновидом консолідованого платника, який у правовому розумінні є похідним від специфічної системи бухгалтерської звітності, тим самим виправдовуючи необхідність свого існування у формі платника податку та суб'єкта податкового права.

Вище викладене дозволяє зробити такі висновки: а) холдинг як організаційно-інтегрована група платників податків функціонує на значно глибшому правовому рівні, що обумовлює ефективність правової конструкції такого суб'єкта правовідносин, складність організаційно-юридичної структури якого передусім детермінована постійністю, стійкістю та самовідтворюваністю зв'язків пов'язаності між учасниками холдингового утворення; б) існування холдингу як суб'єкта податкового права та суб'єкта податкових правовідносин можливо досягнути шляхом позиціонування такого утворення як єдиної господарської одиниці в силу комплексності внутрішньо-корпоративних зв'язків такої організованої групи платників податку; в) холдинг як узгоджена система головної (материнської) компанії та дочірніх підприємств позбавлена статусу юридичної особи, проте специфіка корпоративних зв'язків виправдовує існування холдингу як повноцінного суб'єкта податкового права, в особливій формі правового регулювання на підставі консолідації податкового обов'язку.

Розділ другий “Правове регулювання податкового обов'язку холдингів” складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *“Особливості податкового обліку холдингових компаній в Україні”* схарактеризовано специфічні складники податкової процедури з обліку холдингу як платника податків. Запропоновано дослідження правового регулювання податкового обов'язку холдингу на прикладі податку на прибуток підприємств. Встановлено, що множина материнської (холдингової) компанії та дочірніх підприємств позиціонується як об'єднання підприємств, однак законодавець не убезпечив існування такої конструкції у формі юридичної особи. Податкове законодавство ж дозволяє подолати колізійність норм господарського права та належним чином унормувати правовідносини існування холдингу як комплексного утворення на базі групи платників податків. Для розв'язання питання податкової правосуб'єктності холдингу як організованої групи взаємоінтегрованих підприємств, запропоновано доповнити положення ст.14 ПК України

терміном “холдинг”, який викласти у наступній редакції: “холдинг – це група материнської (холдингової) компанії та дочірніх підприємств яка заснована на засадах юридичної, фінансової та організаційної єдності учасників групи, пов’язаних між собою відносинами економічної залежності у формі участі у статутному капіталі та/або корпоративного домінування в органах управління”.

Зміст викладеної дефініції передбачає тлумачення засад взаємоінтегрованості учасників холдингу у такому розумінні: 1) під *юридичною* єдністю слід розуміти обов’язкову відсоткову межу майнової участі материнської (холдингової) компанії у статутному капіталі дочірніх підприємств; 2) засада *фінансової* єдності передбачає загальне керівництво єдиною економічною політикою холдингової групи, яку здійснює головна материнська компанія; 3) *організаційна* єдність передбачає споріднену господарську діяльність в межах спільного процесу господарювання. Автор пропонує доповнити Податковий кодекс України статтею 15-1 “Консолідований платник (група) податку” та відповідну нормативну редакцію такої норми.

Автор переконаний, що режим “консолідованого платника податку” повинен відображати нормативний механізм співпраці між холдингом та урядом, де консолідований платник податку отримує законодавчу гарантію дотримання його податкового інтересу, а держава, гарантуючи стабільність нормативного матеріалу та чіткість податкових процедур, забезпечить систематичне надходження коштів до відповідних бюджетів за рахунок ефективного оподаткування капіталомістких груп платників податків.

У підрозділі 2.2. “Виконання холдингом обов’язку зі сплати податків та зборів” досліджено особливості сплати податкових зобов’язань як на рівні материнської компанії, так і на рівні дочірніх підприємств. Досліджуючи особливості реалізації холдингом податкового обов’язку зі сплати податкових зобов’язань, доцільно виокремити ключові особливості діяльності холдингу, зокрема: а) холдинг як високоорганізована група платників податку виключає можливість локалізованого дослідження повноти сплати податкових зобов’язань лише на рівні одного учасника групи; б) головна (холдингова) компанія може здійснювати штучне регулювання фінансових результатів учасників холдингового утворення до межі умисного банкрутства чи здійснення дій або прийняття рішень, які об’єктивно були б неможливими у разі провадження діяльності поза межами холдингової структури; в) холдинг відображає систему правовідносин, яка побудована з метою ефективної регуляції оперативного процесу господарювання, проте з превентивною метою унеможливлення втручання публічного контролю, зокрема й з боку фіскальних органів.

Дослідження судової практики та норм податкового законодавства засвідчили, що юридичний факт пов’язаності платників податку не існує самостійно, а слугує предикативним юридичним фактом від податкового правопорушення та є обов’язковим складником предмета

доказування під час оскарження висновків податкового повідомлення-рішення. Необхідність постійного визначення пов'язаності учасників холдингу детермінована юридичними можливостями експлуатації особливостей холдингових взаємовідносин для зменшення податкового навантаження шляхом перерозподілу власності всередині корпоративної структури материнських та дочірніх підприємств. Для цього холдингова структура послуговується такими способами: 1) здійснення внеску до статутного капіталу дочірніх підприємств; 2) безоплатне передання майна та безповоротне фінансування між пов'язаними платниками; 3) фінансування дочірніх підприємств з метою капіталізації боргових зобов'язань; 4) методи “тонкої капіталізації”; 4) механізми трансфертного ціноутворення.

Запропоновано досліджувати порядок оподаткування дивідендів на засадах трьох підходів: 1) холдингова компанія та дочірнє підприємство є резидентами України, у зв'язку з чим рух капіталу здійснюється в межах податкової юрисдикції України; 2) холдингова компанія є нерезидентом, а дочірнє підприємство є резидентом України, у такому разі виплата дивідендів здійснюється з податкової юрисдикції України з-за кордон; 3) холдингова компанія є резидентом України, а дочірнє підприємство є нерезидентом України, що характеризує ситуацію переміщення дивідендів з-за кордону до податкової юрисдикції України.

Аналіз нормативної бази засвідчує, що правове регулювання у контексті оподаткування діяльності холдингових утворень сфокусоване саме на заходах запобігання переміщення капіталу за межі податкової юрисдикції України, але не спонукає до створення умов для локалізації об'єктів оподаткування в межах національної податкової системи. Автор переконливо доводить, що зміщення юридично-ціннісних орієнтирів з парадигми «запобігання» на парадигму «створення та спонукання» обумовить якісні перетворення у контексті систематизованого унормування правовідносин з оподаткування материнських та дочірніх підприємств.

У підрозділі 2.3. *“Консолідована звітність холдингів”* охарактеризовано особливості складання та подання звітності у контексті комплексності холдингової структури.

Відповідно до положень пункту 38.3 статті 38 ПК України сплата податків та зборів здійснюється платником самостійно, однак вказана податкова процедура не є доцільною у контексті холдингових утворень з декількох причин: 1) на етапі складання податкової звітності елементи холдингової структури не можуть розглядатися відокремлено один від одного, оскільки діяльність материнської компанії безпосередньо пов'язана з показниками фінансової звітності дочірніх підприємств та навпаки; 2) особливості корпоративної взаємодії між елементами холдингу нівелюють формалізовані критерії, які унормовані у підпункті 14.1.159 пункту 14.1 статті 14 ПК України для визначення пов'язаних платників податків; 3) положення Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність” передбачають консолідований метод звітування, що порушує питання про необхідність існування “консолідованої фінансової

звітності”, оскільки вона суперечить обов’язку індивідуального податкового звітування. В іншому випадку виокремлення особливої форми бухгалтерської звітності детермінує існування специфічного платника податку, який спроможний застосовувати такий метод фінансового обліку.

Зауважено на позитивних перевагах податкової консолідації, зокрема: 1) податкова консолідація локалізує проблему трансферного ціноутворення всередині групи, у вигляді продажу товарів та надання послуг в межах групи взаємопов’язаних компаній за нижчими цінами ніж середня ринкова вибірка таких товарів та послуг; 2) консолідація дозволяє створити сприятливі умови для групи підприємств у вигляді можливості врахування доходів та збитків окремих учасників консолідованої групи у зведеному фінансовому балансі; 3) обов’язок ведення податкового обліку та подання звітності покладається на одного учасника консолідованого платника; 4) питання економічної обґрунтованості операцій всередині групи втрачають свою актуальність, оскільки важливим є об’єкт оподаткування, а не сам процес господарської діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, яке полягає у поглибленні наукового розуміння та комплексній розробці теоретико-практичних положень податково-правового статусу холдингів як суб’єктів податкового права, а також у системному удосконаленні положень податкового законодавства, які унормовують процедури оподаткування внутрішньоорганізованих груп материнських та дочірніх підприємств. Здійснене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. Холдинги виникли на території США в кінці XIX ст. на підставі прийняття антитрестового акту як “Закон Шермана” та були новою організаційно-правовою формою ведення бізнесу, яка була виправдана тенденціям індустріальної революції. В радянський період історії України холдингові структури не мали практичного застосування, проте практика господарювання радянської економіки послуговувалася особливими формами підприємництва, які за своїм змістом, якщо і не були тотожні холдинговим утворенням, проте виявляли схожість з останніми. Тривалий процес унормування змісту дефініції “холдингова компанія” було детерміновано поступальним розвитком господарських відносин на різних еволюційних етапах національної економіки. Податкове та господарське право позбавлені міжгалузевої уніфікації дефініцій “холдингова компанія”, “материнське підприємство”, “дочірнє підприємство”, “пов’язані особи”. “Холдинг” є узагальнювальним поняттєвим знаменником для окреслення організованої групи у складі материнської (холдингової) компанії та дочірніх підприємств. Це положення обґрунтовують такі тези: 1) множина холдингової компанії та дочірніх підприємств – це не

випадкова сукупність елементів, а цілісна та структурована система платників податків, яка дозволяє розглядати множину елементів як єдиний неподільний суб'єкт – холдинг; 2) холдинг як організована система материнської (холдингової) компанії та дочірніх підприємств передбачає випадки існування субхолдингів – підприємств, які є одночасно материнськими підприємством щодо дочірніх йому компаній, та дочірнім підприємством головної (холдингової) компанії; 3) холдинг апріорі є системою пов'язаних платників податків, що виключає потребу в постійній об'єктивізації таких зв'язків та презюмує їхнє існування;

2. Діалектично холдинг поєднує в собі два протилежних начала - централізацію, як організаційно-матеріальну єдність холдингу, та децентралізацію, як опосередковану юридичну самостійність кожної компанії загальної структури, що й відображає суть холдингових правовідносин та визначає їхню комерційну ефективність. Зміст же холдингових правовідносин між материнським та дочірнім підприємствами не достатньо умовно зводити лише до понять «вплив», «контроль» та «залежність», оскільки глибинна суть правових зв'язків між ними передусім репрезентована такою якісною характеристикою, як «єдність» та/або «інтегрованість» учасників загальної структури холдингу, яка виокремлює його з-поміж централізованих корпоративних структур саме як взаємоінтегроване господарське утворення. До того ж, «інтегрованість» холдингу полягає не стільки у майновій та/або корпоративній цілісності, скільки в організаційно-правовій взаємопроникності учасників холдингової групи, що й дає змогу позиціонувати таке комплексне утворення як єдину господарюючу одиницю.

3. Юридичне існування холдингу, як стійкої високоорганізованої групи взаємоінтегрованих платників податків-юридичних осіб, вказує на об'єктивну необхідність еволюційного переосмислення традиційного підходу до розуміння як категорії “суб'єкта податкового права”, так і інституту платника податку. Здійснений аналіз норм податкового законодавства засвідчив, що у податково-правовому сенсі існування холдингу (холдингової групи) і як суб'єкта податкового права, і як учасника податкових правовідносин, базується на законодавчій можливості юридичної консолідації податкового обов'язку. Інтеграційна єдність учасників холдингового утворення дозволяє розглядати холдинг як юридично цілісного платника податків, що визначає місце холдингів з-поміж повноправних суб'єктів податкового права. При цьому правосуб'єктність холдингу полягає в тому, щоб розглядати групу материнської (холдингової) компанії та дочірніх підприємств як умовно неподільний суб'єкт правовідносин, за умови, що в межах одного виду правовідносин правосуб'єктним є власне холдинг, а в інших правовідносинах правосуб'єктними можуть бути лише учасники холдингу.

4. Оподаткування діяльності холдингів абсолютно не заперечують поширення загальних правил виконання податкового обов'язку, проте визначають потребу врахування якісних ознак холдингу як специфічної форми платника податку. Саме економічна й організаційна єдність

холдингу може слугувати базисом для отримання відповіді на питання: хто ж все-таки повинен сплачувати податок та хто вирішує, що конкретний суб'єкт господарювання, який є учасником холдингової групи, прийме рішення про сплату податкових зобов'язань. Множина материнської (холдингової) компанії та дочірніх підприємств по суті є об'єднанням підприємств, однак законодавець не убезпечив існування такої конструкції у належній організаційно-правовій формі в межах господарського права. Податкове законодавство дозволяє подолати колізійність норм господарського права та належним чином унормувати правовідносини існування холдингу як комплексного утворення на базі внутрішньо організованої групи платників податків-юридичних осіб. Для розв'язання питання податкової правосуб'єктності холдингу як організованої групи взаємоінтегрованих платників податків запропоновано доповнити положення ст.14 ПК України терміном “холдинг”, який викласти у такій редакції: “холдинг – це група материнської (холдингової) компанії та дочірніх підприємств, яка заснована на засадах юридичної, фінансової та організаційної єдності учасників групи, пов'язаних між собою відносинами економічної залежності у формі участі у статутному капіталі та/або корпоративного домінування в органах управління”.

5. Холдинг є різновидом консолідованого платника, який у правовому розумінні – похідний від специфічної системи бухгалтерської звітності, що виправдовує своє існування у специфічній формі платника податку та учасника податкових правовідносин. Концепція консолідованого платника податку є тією універсальною нормативною платформою, яка дозволить врахувати баланс публічних та приватних інтересів під час врегулювання податково-правового статусу холдингової групи з одночасним закріпленням прав та обов'язків холдингу як консолідованого утворення, так і учасників холдингу як його складових структурних елементів. Запропоновано доповнити ПК України статтею 15-1 “Консолідований платник (група) податку” та відповідну нормативну редакцію такої норми.

6. Консолідований режим виконання податкового обов'язку повинен відображати нормативний механізм співпраці між холдингом як консолідованим платником податків та урядом, де платник податку отримує законодавчу гарантію дотримання його податкових прав та інтересів за умови пропорційного та справедливого оподаткування його господарської діяльності у межах відповідного режиму оподаткування. Аргументовано доцільність застосування та розробки методу податкової консолідації як прийнятого правового режиму для ефективного та справедливого оподаткування групи материнського (холдингового) підприємства та дочірніх підприємств на таких підставах: 1) консолідований режим оподаткування значно полегшує податкове адміністрування системи материнських та дочірніх підприємств, адже обов'язок ведення податкового обліку та подання звітності покладається на одного з учасників консолідованого платника; 2) консолідація обумовлює сприятливі умови для групи підприємств у

вигляді можливості врахування доходів та збитків окремих учасників консолідованої групи в зведеному фінансовому балансі; 3) питання економічної обґрунтованості операцій всередині групи втрачають свою актуальність, оскільки важливим є результат господарської діяльності, а не її процес; 4) консолідація податкового обов'язку локалізує проблему трансферного ціноутворення всередині групи у вигляді продажу товарів/послуг в межах групи взаємопов'язаних компаній за нижчими цінами, ніж середня ринкова вибірка, а також попереджує методи “тонкої капіталізації” в межах холдингу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких відображені основні результати дисертації:

1. Шульжук Т. Р. Роль та місце холдингових компаній у межах міжнародної податкової конкуренції. *Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія "Юридичні науки"*. 2017. № 6. т. 2. С. 15-19.
2. Шульжук Т. Р. Передумови впровадження консолідованої сплати податку на додану вартість. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2017. Вип. 43. т. 4. С. 106–111.
3. Шульжук Т. Р. Холдинг як консолідований платник податку. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Вип. 6. т. 4. – С. 161–166.
4. Шульжук Т. Р. До питання податкової правосуб'єктності холдингів. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 141. С. 154–165.
5. Шульжук Т. Р. Особливості холдингових правовідносин в системі податкового права України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2018. № 2. т. 29 (68). С. 101–107.

Наукові праці, в яких відображена апробація матеріалів дослідження:

6. Shulzhuk T. R. Holding companies in restructuring process of the international business. *Актуальні питання сучасного розвитку юридичної науки: 2016 рік*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 23–26 квіт. 2016 р. Харків : НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2016. С. 82–83.
7. Шульжук Т. Р. Господарське та податкове право: точки перетину. *Вороновські читання (Фінансове право : сучасний стан та перспективи), 2016 рік* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 5 жовтня 2016 р. Київ : Асоціація фінансового права України, 2016. С. 282-283.
8. Шульжук Т. Р. До питання про конкуренцію міжнародного оподаткування холдингових компаній. *Актуальні шляхи удосконалення українського законодавства : 2017 рік* : зб. тез наук.

доп. і повідомл. VI Всеукр. наук.-практ. конф. 18 листоп. 2017 р. Харків : НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 378 – 380.

9. Шульжук Т. Р. Деякі особливості податкової правосуб'єктності холдингових компаній. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи : 2018 рік* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 9–10 березня 2018 р. Київ : Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 77-82.

10. Шульжук Т. Р. Податкова консолідація на прикладі холдингових компаній *Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні : 2018 рік* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 27–28 квітня 2018 р. Запоріжжя : Істина, 2018. С. 90–93.

АНОТАЦІЯ

Шульжук Т.Р. Холдинги як суб'єкти податкового права. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 “Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право”. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2019.

Дисертація є одним із перших в українській правовій науці досліджень, присвячених розробці теоретико-практичних положень стосовно правового статусу холдингу у межах податкового права як високоорганізованої групи платників податків. На підставі здійсненого дослідження сформульовано висновки, які мають наукову новизну та практичне значення у контексті репрезентованої теми.

Макроекономічна значущість холдингів та своєрідність холдингових правовідносин вказує на об'єктивну потребу еволюційного переосмислення традиційного підходу до розуміння категорії “суб'єкт податкового права” та інституту платника податку. Глибокий аналіз міжнародної та вітчизняної практики податково-правового регулювання холдингів як високоорганізованої групи платників податків засвідчує потребу у визначенні місця холдингів, як суб'єкта податкового права та, як специфічного учасника податкових правовідносин. Холдинг є різновидом консолідованого платника, який у правовому розумінні – похідний від специфічної системи бухгалтерської звітності, що виправдовує своє існування у специфічній формі платника податку та учасника податкових правовідносин.

Ключові слова: холдинг, холдингова компанія, пов'язані особи, платник податку, податкова консолідація, податок на прибуток підприємств, податкова правосуб'єктність, консолідована фінансова звітність.

АНОТАЦИЯ

Шульжук Т.Р. Холдинги как субъекты налогового права. Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 “Административное право и процесс; финансовое право, информационное право”. - Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2019.

Диссертация является одним из первых в украинской правовой науке исследований, посвященных разработке теоретико-практических положений относительно правового статуса холдинга в рамках налогового права как высокоорганизованной группы налогоплательщиков. На основании осуществленного исследования сформулированы выводы, имеющие научную новизну и практическое значение в контексте представляемой темы.

Макроэкономическая значимость холдингов и специфичность холдинговых правоотношений указывает на объективную потребность эволюционного переосмысления традиционного подхода к пониманию категории "субъект налогового права" и института налогоплательщика. Глубокий анализ международной и отечественной практики налогового правового регулирования холдингов как высокоорганизованной группы налогоплательщиков свидетельствует о необходимости в определении холдингов, как субъекта налогового права и, как специфического участника налоговых правоотношений. Холдинг является разновидностью консолидированного плательщика, который в правовом смысле - производный от специфической системы бухгалтерской отчетности, что и оправдывает существование холдинга в специфической форме налогоплательщика и участника налоговых правоотношений.

Ключевые слова: холдинг, холдинговая компания, связанные лица, налогоплательщик, налоговая консолидация, налог на прибыль предприятий, налоговая правосубъектность, консолидированная финансовая отчетность.

SUMMARY

Shulzhuk T. R. Holdings as subjects of tax law. Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Science in specialty 12.00.07 "Administrative law and process, financial law, information law". – National University of Law Yaroslav Mudry, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2019.

The dissertation is one of the first in Ukrainian legal science research devoted to the development of theoretical and practical provisions regarding the legal status of the holding within the tax law as a highly organized group of taxpayers. Based on the feasibility study, conclusions are drawn that have a

scientific novelty and practical significance in the context of the presented topic.

The development of legal formation of legal regulation of holding companies in Ukraine is described. Based on the analysis of normative material, the conclusion was made that there is no comprehensive and systematic approach to normalizing legal relationships in the context of holding companies and subsidiaries. A comparative analysis of the tax and commercial law cases showed the existence of a small level of inter-sectoral unification between the definitions of "holding company", "parent company", "subsidiary enterprise", and "related parties", but it was fairly stated that there was a conceptual distance of the indicated terms.

The methods of moving significant volumes of capital by exploiting the features of corporate interconnections of the holding elements are shown. The geographical location of the holding structure and the legislative field of the incorporation countries of the holding company offers tax incentives for the transfer of profits in the form of dividends from equity participation in the authorized capital and the form of interest on debt obligations (the method of "thin capitalization"). However, it should be mentioned that today the realities of the world fiscal policy are aimed at the need for economic substantiation of investment in one or another jurisdiction, taking into account the features of the business model and business processes of the group of companies.

A plurality of the parent (holding company) and subsidiaries are, in essence, an association of enterprises, however, the legislator did not ensure the existence of such structure in the proper organizational and legal form within the limits of commercial law. The tax legislation allows to overcome the conflict of laws of the economic law and to properly regulate the legal relations of the holding's existence as a complex structure on the basis of a internally organized group of taxpayers-legal entities. The holding is a type of consolidated taxpayer, which in legal terms - derived from a specific accounting system, justifying its existence in a specific form of taxpayer and a participant in tax relations. The concept of a consolidated taxpayer is a universal regulatory framework that will allow for the balance of public and private interests to be taken into account when regulating the tax status of a holding group while simultaneously consolidating the rights and obligations of the holding as a consolidated entity and the members of the holding as its constituent structural elements.

It is proposed to supplement the article 14 of the Tax Code of Ukraine with the term "holding", which should be understood as a group of parent (holding) company and subsidiaries, which is based on the principles of legal, financial and organizational unity of the group members involved in the relationship of economic dependence in the form of participation in the authorized capital and / or corporate dominance in the management bodies due to the need to select holdings from the general circle of taxpayers, taking into account its features corporate structure and for the purpose of effective taxation of capital-intensive groups of taxpayers. The content of the above definition implies an interpretation of the principles of interconnection between the holding companies in the following sense: 1) legal unity

should be understood as the mandatory percentage of property participation of the parent (holding company) in the authorized capital of subsidiaries; 2) the basis of financial unity involves general management of the sole economic policy of the holding group, which is carried out by the main parent company; 3) organizational unity involves related economic activity within the framework of a common process of management. The author proposes to supplement the Tax Code of Ukraine with Article 15-1 "Consolidated payer (group) of tax" and the corresponding normative wording of this norm.

Macroeconomic significance of holdings and the specificity of holding relationships point to the need for an evolutionary rethinking of the traditional approach to understanding the category of "subject of law" and the taxpayer institution. A deep analysis of foreign and national tax and legal practices of holdings as a highly organized group of taxpayers testifies for the need to determine the place of holdings as a subject of tax law and as a specific participant in tax relations based on the consolidation of the tax liability of participants in holding education. The conclusion is grounded on the appropriateness of considering the holding as a full-fledged subject of tax law, despite the absence of the organizational and legal form of the holding as an association of enterprises, which does not exclude the possibility of positioning an organized group of parent and subsidiaries as a conditionally indivisible economic unit and proves the legal capacity of the holding both within the tax law and within the tax legal relationship;

Key words: holding, holding company, related persons, taxpayer, tax consolidation, corporate profit tax, tax personality, consolidated financial statements.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент О. О. Головашевич

Підписано до друку 19.04.2019 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Облік.-вид. Арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 1229

Віддруковано в ТОВ “Друкарня Мадрид”
61024, м. Харків, вул. Максиміліанівська, 11
Тел.: (057) 756-53-25

www.madrid.in.ua

e-mail: info@madrid.in.ua